

EFECTELE STĂRII DE ȘOMAJ ASUPRA INDIVIDULUI

MIHAELA CODIN

În general, studiile privind șomajul, se referă la aspecte economice, sociale sau politice ale fenomenului. În cadrul acestor studii, individul este tratat ca o simplă unitate statistică ale cărei caracteristici se pierd în anonimatul cifrelor. Această stare de lucruri reiese implicit, din declarațiile șomerilor, nefiind puțini cei care au ținut să precizeze "chiar acum m-am înregistrat la oficiul de forță de muncă".

Înscriindu-se pe linia încercărilor de a înclina balanța în favoarea abordărilor ce plasează în centrul atenției individul și varietatea relațiilor sale, I.C.C.V. a efectuat în luna aprilie 1992 un studiu asupra unui eșantion de 1005 șomeri din București.

Atîta vreme cît dimensiunile șomajului sînt reduse, efectele sale pot să rămînă ascunse, dar pe măsură ce tot mai mulți oameni sînt privați de muncă efectele devin evidente. Cercetările centrate pe individ prezintă unele dificultăți legate de decodificarea înțelesului ce se ascunde în spatele frazelor, de apreciere a intensității stărilor psihologice sau de decantare a situațiilor individuale de cele generale.

Pierderea locului de muncă presupune apariția unor schimbări majore în viața unui individ care se vede obligat să parcurgă o perioadă de "tranziție psiho-socială". Proaspătul șomer își vede modificate sursele de venit, ceea ce afectează așteptările sale cu privire la viitor. Omul care de ani de zile a fost o persoană activă, descoperă că trebuie să învețe un alt rol: cel de persoană pasivă. Mai mult decît atît, el este constrîns să-și regîndească întregul mod de viață.

Potrivit descrierii lui Hopson și Adams¹, procesul tranziției psiho-sociale cuprinde șapte stadii.

Primul stadiu este cel de *imobilizare*, de stare de șoc, în care persoana este incapabilă să gîndească sau să înțeleagă ce i se întîmplă. Astfel, un bărbat de 50 de ani, concediat de șase săptămîni, declara: "cînd șeful mi-a spus că sînt concediat mi s-a tăiat respirația și am gîndit că asta nu mi se poate întîmpla mie".

Al doilea stadiu se caracterizează prin *minimizarea* schimbării și tendința de a privi realitatea ca și cum evenimentul nu s-ar fi produs.

Urmează apoi stadiul de *depresiune*, deoarece individul, confruntat cu necesitatea unor schimbări în stilul său de viață, realizează că se află la începutul procesului de schimbare pe care nu vrea sau nu știe cum s-o opereze. În acest stadiu apare sentimentul de inutilitate și impresia că ceilalți te consideră leneș.

La un moment dat, oamenii înțeleg că trebuie să *accepte o realitate schimbată*, motiv pentru care încearcă să stabilească un cadru conceptual de referință, în interiorul căruia

¹ Johe Hayest, Peter Nutman, *Understanding the Unemployed*. London and New York, Tavistock Publication, 1981.

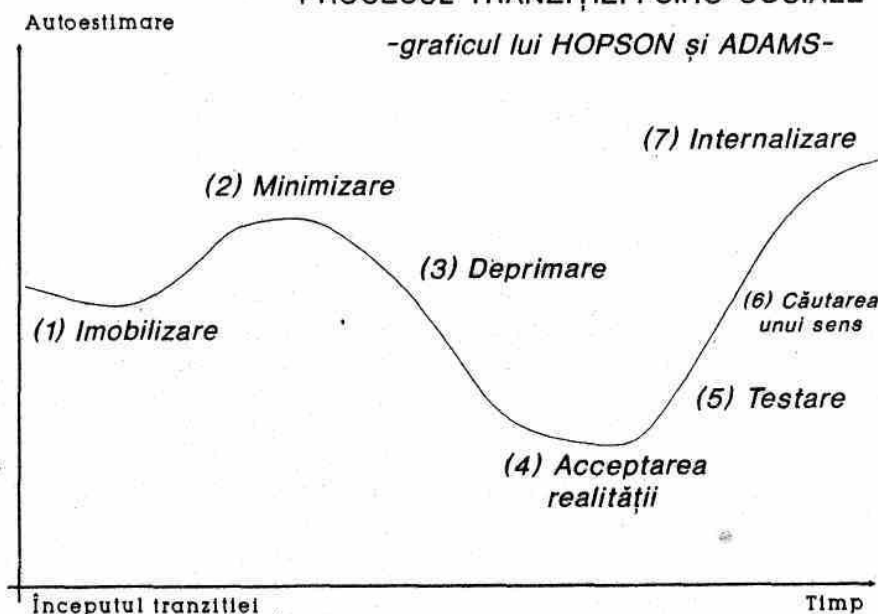
să poată da un sens situației lor prezente.

Dacă stadiile de *testare* și de *căutare a unui sens* se desfășoară cu succes, noul cadru conceptual va fi *internalizat*, ca bază nouă a acelei părți de viață care a fost afectată de tranziție.

Graficul oscilațiilor pe care le înregistrează autoestimarea individului în funcție de stadiul tranziției psiho-sociale se prezintă astfel:

PROCESUL TRANZIȚIEI PSIHO-SOCIALE

-graficul lui HOPSON și ADAMS-

Același ciclu tranzițional care este descris de Harrison² ca o succesiune de experiențe de șoc - optimism - pesimism - fatalism, se poate observa în graficul de mai jos.

Ambele grafice indică o curbă ascendentă către finalul ciclului de tranziție deci o îmbunătățire a imaginii despre sine (Hopson și Adams) sau o creștere a moralului² (R. Harrison).

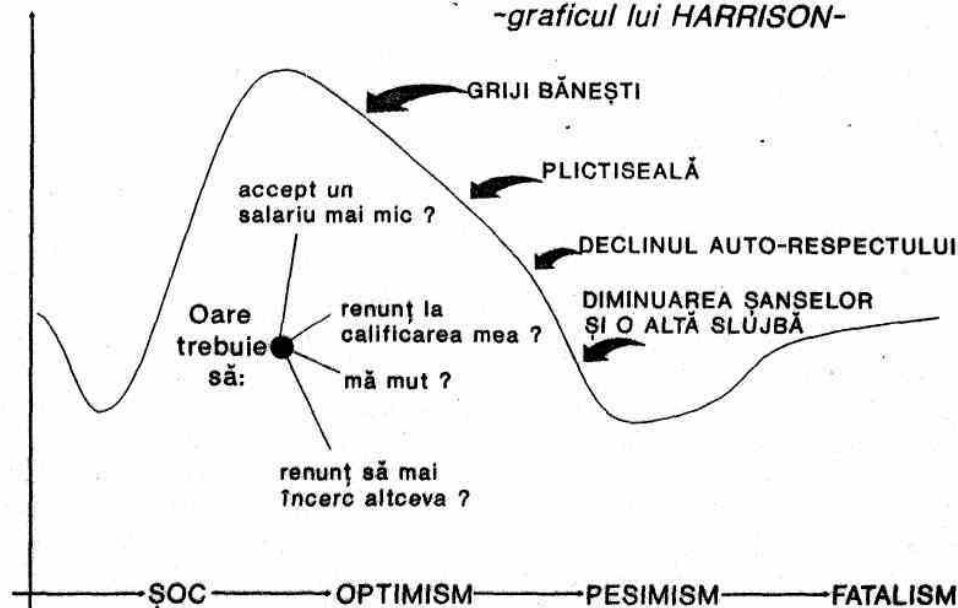
Interesant este faptul că toate variabilele cuprinse în studiul efectuat de Institutul de Cercetare a Calității Vieții, cu o singură excepție (căutările pentru găsirea unui loc de muncă) sînt influențate nesemnificativ de vechimea în șomaj. Acest rezultat nu poate fi însă interpretat prin inexistența unui proces tranzițional, deoarece, pentru cazul concret al țării noastre, atât noutatea fenomenului de șomaj, cât și dimensiunile sale reduse la momentul cercetării (rata șomajului era în municipiul București la data de 1 iulie 1992 de 3,1%) acționează în sensul uniformizării reacțiilor individuale și, respectiv, al mascării lor.

² R. Harrison, *The Demoralising Experience of Prolonged Unemployment*, Departament of Employment Gazette, April, 1976.

PROCESUL TRANZIȚIEI PSIHO-SOCIALE

-graficul lui HARRISON-

Moralul

Puși în situația de a adopta o decizie referitoare la concedierea unei persoane ipotetice ale cărei date individuale sînt identice datelor subiectului interviuat, șomerii au dat următoarele răspunsuri:

Variante de răspuns	% din total ^x eșantion	Motivația răspunsului:
aș concedia	24,0	- rațiunile economice sînt mai importante - șomajul este un rău necesar - stimulez competența profesională - asigur salariu corespunzător celor ce muncesc
nu aș concedia	66,3	- rațiunile umanitare sînt mai importante - există altă soluție - mie îmi este foarte greu și nu vreau ca alții să ajungă în aceeași situație - aș reduce salariul celor angajați

x) Diferența de 9,7 procente este reprezentată de nonrăspunsuri.

Proporția mare a răspunsurilor "nu aș concedia" și mai ales motivele adiacente arată faptul că indivizii apreciază disponibilitatea lor ca o măsură ce nu se justifică prin prisma datelor personale (pregătire, experiență, situație familială, performanțe în muncă).

În ce privește moralul șomerilor, răspunsurile la întrebare "credeți că veți găsi un loc de muncă în viitorul apropiat?" permit o împărțire a grupului studiat în pesimiști și optimiști:

	Variante de răspuns	% din total eșantion	
Credeți că veți găsi un loc de muncă în viitorul apropiat?	1. cu siguranță	14,7	optimism
	2. destul de probabil	17,3	
	3. puțin probabil	26,1	pesimism
	4. nu cred	33,8	
	5. nu-mi dau seama	8,1	

Grupul optimiștilor este constituit, în principal, din persoane tinere, de sex masculin și cu pregătire școlară superioară, iar grupul pesimiștilor este constituit, în special, din persoane vîrstnice, de sex feminin, cu pregătire școlară redusă.

Răspunsurile "nu-mi dau seama" sînt mai frecvente în rîndul persoanelor cu pregătire școlară redusă.

Autoestimarea de către individ a șanselor de reinserție profesională se traduce în manifestarea unei disponibilități variabile în direcția acceptării unor "sacrificii" menite să faciliteze găsirea unui nou loc de muncă. Teoretic, un șomer a cărui disponibilitate este puternică - are șanse sporite de reintegrare pe piața muncii, deoarece este dispus să accepte cel puțin una din variantele următoare: loc de muncă la mare distanță de casă, loc de muncă de calificare inferioară, loc de muncă temporar, salariu mai mic.

În absența locului de muncă dorit, variantele acceptate de șomerii cuprinși în cercetare prezintă următoarea distribuție:

Variante de răspuns	% din total eșantion	Caracterizarea disponibilității
1. Accept orice, numai să nu rămîn șomer	13,8	disponibilitate maximă
2. Accept un loc de muncă la mare distanță de casă	6,5	disponibilitate puternică
3. Accept un loc de muncă de calificare inferioară	23,4	disponibilitate redusă
4. Accept un loc de muncă temporar, în aceeași profesie și localitate	34,2	
5. Nu accept nici o variantă anterioară	5,6	disponibilitate foarte redusă
6. Prefer să rămîn șomer	16,5	disponibilitate zero

Am considerat că șomerii care ar accepta un loc de muncă temporar au o disponibilitate redusă deoarece majoritatea celor care au făcut această opțiune exprimau, în același timp, speranța că, odată angajați, vor putea să-și păstreze locul de muncă pe o perioadă îndelungată.

Disponibilitatea șomerilor de a face sacrificii salariale s-a testat prin întrebarea: "care este salariul minim pentru care ați accepta un nou loc de muncă"?

Categoria socio-profesională	salariul minim acceptat ^x	salariul minim acceptat ^x , de cei care au refuzat un loc de muncă
muncitori necalificați	11.696	12.143
muncitori calificați	13.579	12.503
maiștri, tehnicieni	15.459	17.375
funcționari	13.740	15.500
intelectuali	17.331	20.000
casnice	10.000	-

x) S-a calculat ca medie pentru fiecare categorie socio-profesională; menționăm că sînt opțiuni formulate în aprilie 1992.

Pretențiile salariale ale șomerilor, indiferent de categoria socio-profesională sînt sensibil mai mari, comparativ cu salariul minim brut pe economie care, la data efectuării studiului, era de 9150 lei. Semnificativ ni se pare faptul că aceste pretenții salariale sînt mai mari în cazul șomerilor care au refuzat deja o ofertă de loc de muncă.

În articolul de față s-a făcut o trecere în revistă a efectelor șomajului asupra autoestimării, morarului și disponibilității indivizilor. Dar aria de influență a pierderii locului de muncă este mult mai vastă. Chiar dacă grupul șomerilor este eterogen, cuprinzînd tineri și bătrîni, bărbați și femei, muncitori necalificați și intelectuali, pot fi imaginate strategii comune în vederea protejării și susținerii lor pentru a traversa mai ușor ciclul tranzițional al perioadei de șomaj.

Aceste strategii trebuie concepute pe trei niveluri: societatea în ansamblu, organizația de muncă și individul.

Strategiile la nivel individual au ca scop achiziția de noi competențe profesionale, dezvoltarea unei atitudini pozitive față de problemele care apar, creșterea încrederii în sine.

Așa cum fata care nu știe să danseze acuză orchestra că nu cîntă bine și oamenii care devin șomeri acuză societatea care nu asigură locuri de muncă. Deoarece redresarea economică este o problemă de durată, pînă la rezolvarea acesteia este important ca individul care trăiește sub aspectul amenințării șomajului să-și reevalueze poziția și șansele reale. În acest scop, B. Hopson³ a conceput un ghid de reevaluare personală, care cuprinde următoarele întrebări:

1. Cine sînt și unde am ajuns în acest moment?
2. Cum am ajuns aici?
3. Cît de mulțumit sînt pe poziția în care mă aflu?
4. Cum mi-ar plăcea să-mi schimb viața și să mă schimb?
5. Cît de raționale sînt aceste dorințe?
6. Cum voi realiza aceste schimbări?

Prin reevaluare personală, indivizii pot să-și explice situația prezentă, cauzele care au determinat-o, direcțiile de schimbare, mijloacele de realizare. Odată stabilite obiectivele, se trece la căutarea resurselor personale și identificarea oportunităților de evoluție. Poziția activă a șomerului, centrată pe înțelegere, căutare și automobilizare creează condițiile necesare pentru atenuarea efectelor negative ale tranziției psiho-sociale.

³ B. Hopson, *Personal Re-evaluation. A Method for Individual Goal-setting*, în J. Adams, J. Hayes and B. Hopson, *Transition*, London, Martin Robertson, 1976.